

אוצרות הדף היומי

הרב אברהם מרדכי וינשטוק

פורסם ב"המבשר תורני"

דבר תורה מעות קונות (מז, ב)

שילם חלק מדמי אתרוג ונמכר לאחר – למי שייך?

בימי ערב חג הסוכות הגיע יהודי לדוכן לממכר אתרוגים, ומצא שם אתרוג מהודר ונאה במיוחד, אף מחירו היה גבוה בהתאם, אך למרות זאת החליט לקנותו. כיון שלא היה בידיו את מלוא הסכום הנדרש לקניית האתרוג נתן חלק מהסכום למוכר, והתחייב שיבוא בקרוב להשלים את יתרתו, ובינתיים נשאר האתרוג אצל המוכר. כעבור זמן לא רב, הגיע לאותו דוכן יהודי אחר גביר נכבד, ראה את אותו אתרוג ייחודי, וחשק בו. בעל הדוכן שהיה אדם קל דעת, לא סיפר שהאתרוג כבר נמכר, ומכרו לאותו גביר במחיר כפול ממה שנמכר לראשון. כעבור שעה קלה הגיע הקונה הראשון להשלים את יתרת הסכום, אך נתחוורה לו האמת המרה שאתרוגו נמכר לאחר. המוכר הציע לו לקבל בחזרה את הכסף שהניח כמקדמה, אך הוא לא הסכים לשמוע וטען שאתרוג זה שלו הוא ואינו מוותר עליו. וכך בין כל שאר השאלות של כשרות האתרוגים הגיעה גם שאלה זו לדיון אצל הרב ("משפטי התורה" סימן לו).

בסוגייתנו אמר רבי יוחנן שמדבר תורה מעות קונות, אך אמרו חכמים שמשיכה קונה כדי שלא יאמר המוכר ללוקח שכבר שילם על חיטים שקנה, "נשרפו חיטיך בעלייה" והפסדתם. וביאר רש"י שרבי יוחנן מדאורייתא אכן מעות קונות שנאמר, "ונתן הכסף וקם לו" ותקנת חכמים היא שרק משיכה תקנה כדי שאם תפרוץ שריפה בבית המוכר יטרח להציל את חיטיו של הלוקח. להלכה נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט רד, א-ד) שאף שהמעות אינן קונות, מכל מקום כשכבר נתן מעות ואפילו שילם רק חלק מהן, אין הלוקח או המוכר יכולים לחזור בהם מהמקח בלא הסכמת השני, ואם בכל זאת רוצה מי מהם לחזור בו עליו לקבל על עצמו קללת "מי שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו".

אלא שלא בכל מקום ביטלו חכמים את קנין כסף. בחולין (פג, א) אומרת הגמרא שבארבעה מועדים בשנה – ראש השנה, שמחת תורה, יום טוב ראשון של פסח ושבועות, השאירו חכמים את דין התורה על כנו שמעות קונות, לצורך קניית בשר בהמה עבור מועדים אלו. וכך נפסק בשולחן ערוך (שם קצט, ג) שאם היה שור השה מאה דינרים ואחד נתן לקצב דינר אחד כדי לקבל בשר בשווי זה לצורך יום טוב, אף אם לא עלה בידי הקצב למכור את כל בשר השור, מכל מקום כיון שכבר קיבל מעות, כופים אותו לשחוט את השור כדי לתת ממנו את הבשר לאותו שקנה ממנו.

הוסיף שם הרמ"א שיש מי שאומר - והוא המהרי"ל ("מנהגים", ליקוטים אות לב), שדין זה אינו רק לעניין קניית בשר בערבי חגים, אלא אף לשאר דברי מצוה בכגון זה וכמי שנתן מעות לקנות בהן יין לקידוש, שמעותיו קונות לו, שבאופנים אלו העמידו חכמים דבריהם על דין תורה. לשונו של המהרי"ל היא "אדם שנתן מעות על יין לקידוש בערב שבת אסור למוכר לחזור, שהואיל והוא דבר מצוה יש להעמיד על דין תורה".

לשון המהרי"ל "הואיל והוא דבר מצוה" פותחת פתח לדיון אם כך הדין בכל דבר מצוה, ואכן דעת ה"פרי מגדים" (אורח חיים תרנו, אשל אברהם א) **שהוא הדין לאתרוג ולכל מצוה שאינה מצויה שקונה בדמים**. אלא שמאידך בגמרא (עירובין פא, א) מבואר שמעות אינן קונות לצורך עירובי חצירות, ותמה ה"מגן אברהם" (שסט, א) מדוע לקידוש מעות קונות, ולעירובי חצירות לא. ותירץ בספר "תוספת שבת" (שם) שעירובי חצירות אינן מצוה ולכן לא קונה בכסף, אבל בעירובי תחומין הנעשים לצורך מצוה יסבור המהרי"ל שאכן קונים בכסף. ולאור דברים אלו כתב הגאון רבי עקיבא איגר (גיליון אורח חיים תרנו) **שהרמב"ם הסובר שאף לצורך עירובי תחומין לא מועיל קנין כסף, סובר שלא כמהרי"ל, ולשיטתו רק לענין בשר במועדים השאירו חכמים את דין תורה**. לפיכך עולה בנידון שלפנינו, **שלשיטת הרמב"ם** (וכן נראה שסבור השולחן ערוך שלא הביא את דברי המהרי"ל) **מעוֹת אינן קונות לשום דבר מצוה מלבד בשר באותם ארבעה מועדים, ולפיכך לא קנה הראשון את האתרוג. ולשיטת המהרי"ל והרמ"א** (וכפי שכתב הפרי מגדים בפירוש), **שלכל דבר מצוה מעוֹת קונות – אף כאן האתרוג של הלוקח הראשון ועל השני להשיבו לו**.